Nr 28

Utbildningsutskottets betänkande i anledning av propositionen 1973: 76 angående samhällsinsatser på läromedelsområdet jämte motioner.

Propositionen

I propositionen 1973: 76 har Kungl. Maj:t (utbildningsdepartementet) föreslagit riksdagen att

1. godkänna vad som i propositionen förordats beträffande riktlinjer för samhällsinsatser på läromedelsområdet,
2. godkänna de riktlinjer för central granskning av och information om läromedel som angetts i propositionen,
3. godkänna att en central myndighet för läromedelsinformation med de uppgifter som angetts i propositionen inrättas den 1 juli 1974,
4. besluta att statens läroboksnämnd skall upphöra vid utgången av juni 1974,
5. besluta att länscentralerna för pedagogiska hjälpmedel vid länsskolnämnderna skall avvecklas vid utgången av juni 1973,
6. godkänna de riktlinjer för tillhandahållande av fria läromedel åt elever i grundskolan som angetts i propositionen,
7. medge att förslagsanslaget Bidrag till driften av grundskolor m. m. under åttonde huvudtiteln får tas i anspråk under budgetåret 1973/74 för produktionsstöd avseende läromedel.

I propositionen behandlas samhälleliga insatser på läromedelsområdet på grundval av läromedelsutredningens betänkande Samhällsinsatser på läromedelsområdet (SOU 1971: 91). Vidare behandlas frågan om former för tillhandahållande av fria läromedel.

Enligt propositionen präglas vissa områden inom skolväsendet av en överproduktion av läromedel. Inom andra områden förcligger en bristsituation. Ytterligare produktionsstöd för att främja tillkomst av läromedel inom bristområden föreslås för budgetåret 1973/74.

En försöksverksamhet med anbudsförfarande föreslås, vars syfte skall vara dels att försöka minska antalet parallella läromedel, dels att försöka få fram goda läromedel till låga priser. Skolöverstyrelsen (SÖ) föreslås svara för verksamheten med anbudsförfarande.

I propositionen läggs fram förslag om pedagogisk granskning av läromedel. Läromedelsforskningen bör liksom hittills bedrivas vid de peda-

gogiska och psykologiska institutionerna vid universitet och högskolor. Utprövning och praktisk prövning av läromedel är former för pedagogisk granskning. SÖ och skolstyrelserna bör bl. a. utöva tillsyn över denna verksamhet.

Nuvarande system med centralt förval av läromedel bör med vissa undantag upphöra. Obligatorisk objektivitetsgranskning av centrala läromedel i samhällsorienterande ämnen föreslås. Objektivitetsgranskningen bör handhas av en läromedelsnämnd inom SÖ, vilken bör inrättas den 1 juli 1974. Den föreslagna nämnden bör på eget initiativ eller efter anmälan kunna objektivitetsgranska även andra centrala läromedel. Statens läroboksnämnd föreslås upphöra den 30 juni 1974.

Det bör ankomma på de lokala skolstyrelserna att liksom nu besluta om vilka läromedel som skall antas för användning i undervisningen. För att ge bättre information om läromedlen åt konsumenterna föreslås att ett centralt läromedelsregister byggs upp. Detta register bör administreras av ett fristående statligt organ. Detta organ, som bör inrättas den 1 juli 1974, bör även handha frågor som rör fördelning av produktionsstödet.

Länscentralerna för pedagogiska hjälpmedel föreslås upphöra den 30 juni 1973. Det bör ankomma på kommunerna att bestämma formerna för den lokala läromedelsorganisationen.

I propositionen föreslås i vad gäller tillhandahållande av fria läromedel för eleverna i grundskolan att det bör ankomma på den kommunala skolstyrelsen att inom i propositionen angivna ramar ta ställning till vilka läromedel eleverna bör få som gåva. Eleverna föreslås få som egna exemplar minst ett centralt läromedel per ämne, vilket ger en allmän överblick av det huvudsakliga kursinnehållet i ämnet. Undantag bör enligt propositionen dock kunna göras för i första hand musik, teckning, slöjd och gymnastik. Dessa regler föreslås gälla fr. o. m. den 1 juli 1973.

Motionerna

I anledning av *propositionen 1973: 76* har väckts följande motioner:

1973: 1837 av fru Åsbrink (s) och herr Signell (s) vari hemställs att riksdagen beslutar att musik, teckning, slöjd och gymnastik jämställs med övriga ämnen i fråga om utdelningen av fria läromedel,

1973: 1868 av herr Nordstrandh m. fl. (m) vari hemställs att riksdagen som sin mening uttalar

1. att vid objektivitetsgranskningen av läromedel för lågstadiet speciell hänsyn tas till vad elevernas mognadsgrad medger av allsidig belysning,
2. att objektivitetsgranskning skall kunna företas av alla läromedel,
3. att Sveriges Radios skolprogram underkastas objektivitetsgranskning på samma sätt som övriga läromedel,

4. att även de läromedel som icke godkänns vid granskning införs i det centrala register som föreslås bli inrättat,

5. att styrelsen för det organ som skall svara för det centrala läromedelsregistret och för administration av produktionsstödet får företrädare också för lärare och målsmän,

6. att eleverna som gåva erhåller minst ett centralt läromedel i varje ämne utom gymnastik,

7. att vid såväl utprövning som praktisk prövning av ett läromedel särskild betydelse läggs vid dess inlärningsförmåga,

8. att försöksverksamheten med anbudsförfarande i första hand inriktas på sådana läromedel som det råder brist på,

9. att formerna för försöksverksamheten med anbudsförfarande utreds på nytt,

1973: 1869 av herrar Palm (s) och Gustafsson i Barkarby (s) vari hemställs att riksdagen beslutar godkänna riktlinjerna i propositionen 1973: 76 för tillhandahållande av fria läromedel åt elever i grundskolan med den ändringen att det i propositionen angivna undantaget för ämnena musik, teckning, slöjd och gymnastik utgår,

1973: 1870 av fru Sundberg (m) och herr Nordstrandh (m) vari hemställs att riksdagen som sin mening ger Kungl. Maj:t till känna vad i motionen anförts om lån av läromedel,

1973: 1902 av fru Gradin m. fl. (s) vari hemställs att riksdagen som sin mening uttalar

1. att läromedelsnämnden får i uppdrag att granska läromedlen även från könsrollssynpunkt,

2. att denna granskning skall omfatta läromedlen i samtliga läroämnen och vara obligatorisk i fråga om de s. k. centrala läromedlen,

3. att i läromedelsnämnden skall ingå sakkunniga i könsrollsfrågor,

1973: 1903 av herr Hermansson m. fl. (vpk) vari hemställs att riksdagen beslutar

1. att med avslag på propositionen 1973: 76 punkten 1 hos regeringen hemställa om skyndsam utredning rörande formerna för statlig produktion av läromedel i enlighet med vad som i motionen anförts,

2. att med avslag på propositionen 1973: 76 punkten 2 som sin mening uttala att läromedelsgranskningen bör ske under medverkan av lärare, elever och folkliga organisationer i enlighet med motionens förslag,

3. att med avslag på propositionen 1973: 76 punkten 5 uttala att avvecklingen av länscentralerna för pedagogiska hjälpmedel skall anstå i avvaktan på att kommunerna bygger upp erforderlig organisation på detta område,

1973: 1904 av herr Hyltander m. fl. (fp, c, m) vari hemställs att riksdagen beslutar

1. att avvecklingen av länscentralerna för pedagogiska hjälpmedel (LPH) ej skall genomföras tidigare än andra i propositionen 1973: 76 föreslagna ändringar, dvs. den 1 juli 1974,

2. att uppdra åt skolöverstyrelsen att i samarbete med länsskolnämnderna utarbeta och utfärda anvisningar för tillvaratagande och nyttiggörande av de resurser som f. n. finns samlade på länscentralerna för pedagogiska hjälpmedel,

1973: 1905 av herr Larsson i Staffanstorp m. fl. (c) vari hemställs att riksdagen beslutar

1. att eleverna som gåva bör få läromedel förutom i vad som i propositionen 1973: 76 förordas också i ämnena teckning och musik,

2. att Sveriges Radios tryckta utbildningsmaterial underställs samma objektivitets- och faktagranskning som övrigt undervisningsmaterial,

3. att ge Kungl. Maj:t till känna vad som i motionen anförts beträffande bibehållandet av länsskolnämndernas pedagogiska hjälpmedelscentraler,

4. att ge Kungl. Maj:t till känna vad som i motionen anförts beträffande anbudsförfarande,

5. att uttala att de statliga läromedelsföretagen bör vara prispressande,

6. att ge Kungl. Maj:t till känna vad som i motionen anförts beträffande nödvändigheten av att hålla kommunerna informerade om den tekniska utvecklingen på läromedelsområdet,

1973: 1906 av herr Westberg i Ljusdal (fp) vari hemställs att riksdagen beslutar att musik, teckning, slöjd och gymnastik jämställs med övriga ämnen i fråga om utdelningen av fria läromedel,

1973: 1907 av herr Wikström m. fl. (fp) vari hemställs att riksdagen beslutar

1. att uttala att utveckling och produktion av läromedel bör ske i fri konkurrens på lika villkor mellan enskilda, kooperativa och statliga förlag,

2. att elever i grundskolan skall erhålla minst ett centralt läromedel i de ämnen där läroböcker förekommer, dvs. även i ämnen som teckning och musik,

3. att avslå förslaget om försöksverksamhet med anbudsförfarande för utveckling och produktion av läromedel,

4. att förhandsgranskningen av objektiviteten i centrala läromedel i samhällsvetenskapliga ämnen tills vidare skall gälla under en försöksperiod på tre år,

5. att organisationskommittén i samverkan med radionämndsutredningen skall utreda frågan om objektivitetsgranskningen av utbildningsprogram i radio och TV,

6. att verksamheten med centralt läromedelsregister inskränks till att gälla en försöksperiod omfattande tre år och tre ämnen,

7. att avvecklingen av länscentralerna för pedagogiska hjälpmedel senareläggs,
8. att organisationskommittén skall framlägga förslag om lämplig tidpunkt,
9. att de nya bestämmelserna om fria läromedel skall träda i kraft den 1 juli 1974.

I betänkandet behandlar utskottet även följande under den *allmänna motionstiden* väckta motioner:

1973: 1296 av herr Mattsson i Lane-Herrestad m. fl. (c) vari hemställs att riksdagen för Kungl. Maj:t ger till känna vad som i motionen anförts beträffande målsättning och inriktning av läromedelsframställningen,

1973: 1328 av fru Söder (c) och herr Larsson i Staffanstorp (c) vari hemställs att riksdagen hemställer hos Kungl. Maj:t om en skyndsam omarbetning av bestämmelserna i 27 § skolstadgan om tillgång till läromedel i grundskolan med beaktande av vad som anförts i motionen,

1973: 1334 av herr Westberg i Ljusdal (fp) vari hemställs att riksdagen hos Kungl. Maj:t
1. som sin mening framhåller att urvalet av böcker till skolbiblioteken bör ske i läroplanens anda och att lämpliga urvalskriterier bör diskuteras och fastställas med denna utgångspunkt,
2. anhåller att synpunkterna under 1 av Kungl. Maj:t som en rekommendation förs vidare till vederbörande huvudmän.

Utskottet

God tillgång på ändamålsenliga läromedel underlättar för eleverna att tillgodogöra sig undervisningen och förbättrar sålunda väsentligen lärarens möjligheter att nå en god effekt av sitt arbete. Utveckling och produktion av bra läromedel måste därför anses vara av stort samhällsintresse och ingår också som ett mycket väsentligt led i omdaningen av vårt utbildningsväsende. Under senare år har detta intresse tagit sig uttryck i bl. a. bildandet år 1969 av Svenska Utbildningsförlaget Liber AB och genom att statsmakterna anslagit successivt ökade resurser till pedagogiskt forsknings- och utvecklingsarbete. Kommunernas intresse i frågan är betingat inte minst av att de såsom huvudmän för i första hand grundskolan och gymnasieskolan är de ojämförligt största avnämarna av läromedel.

På grundval av läromedelsutredningens betänkande Samhällsinsatser på läromedelsområdet (SOU 1973: 91) behandlas i den förevarande propositionen 1973: 76 frågan om ökade samhällsinsatser på lärome-

delsområdet. Förslagen avser grundskola, specialskola, nomadskola, privatskola som avses i privatskolstadgan, gymnasieskola samt kommunal och statlig vuxenutbildning. Vidare behandlas frågan om formerna för tillhandahållande av fria läromedel åt elev vid grundskolan.

Samhällsinsatser i fråga om läromedelsproduktionen

Enligt sina direktiv har läromedelsutredningen som en huvudfråga haft att överväga ökade samhälleliga insatser när det gäller *läromedelsproduktionen*. För att få underlag för sina ställningstaganden har läromedelsutredningen gjort en analys av läromedelsmarknaden. Utredningen slår fast att samhället omöjligen kan täcka hela behovet av läromedel genom egen produktion då skolorna i växande utsträckning använder material som inte produceras som läromedel, t. ex. pocketböcker och tidningar. Många apparater som skolorna utnyttjar i sin undervisning produceras väsentligen för andra användningsområden. I dagens situation med ett stort antal olika slags läromedel och en på ett stort antal företag och branscher splittrad läromedelsmarknad är enligt utredningens uppfattning ett samhällsövertagande av läromedelsproduktionen inte möjligt. Kungl. Maj:t delar utredningens uppfattning att samhället inte bör ta över produktionen av läromedel. Departementschefen understryker betydelsen av ett fortsatt statligt engagemang i läromedelsproduktionen liksom andra åtgärder för att bl. a. främja lägre priser på de aktuella produkterna.

I motionen 1973: 1903 framförs ett yrkande som syftar till en väsentlig ökning av antalet samhällsägda läromedelsföretag. Motionärerna önskar att det uppdras åt sakkunniga att snabbutreda frågan om förstatligande av de dominerande läromedelsföretagen m. m. Ett statligt läromedelsmonopol är enligt motionen 1973: 1907 inte ett alternativ som garanterar att de samhälleliga kraven på läromedlen uppfylls. Enligt motionärernas mening innebär en monopoliserad läromedelsmarknad risk för styrning och likriktning och leder lätt till minskad valfrihet i undervisningssituationen. Det hemställs att riksdagen uttalar att utveckling och produktion av läromedel bör ske i fri konkurrens på lika villkor mellan enskilda, kooperativa och statliga företag. Även i motionen 1973: 1905 framhåller man att uppkomsten av monopolistiska produktionsformer måste förhindras. I denna del utmynnar motionen i förslag om att riksdagen som sin mening skall ge till känna att de statliga läromedelsföretagen bör vara prispressande. Med anledning av ifrågavarande tre motionsyrkanden får utskottet anföra följande.

Svenska Utbildningsförlaget Liber AB (Utbildningsförlaget), som bildades år 1969 — alltså vid en tidpunkt då läromedelsutredningens arbete pågick — genom sammanslagning av skolöverstyrelsens förlagsverksamhet (SÖ-förlaget) och Bokförlaget Liber AB, ägdes t. o. m. utgången

av november månad 1972 av Svenska kommunförbundet, Kooperativa förbundet och staten (genom Allmänna förlaget). Utbildningsförlaget förvärvade år 1970 AB CWK Gleerup Bokförlag jämte Gleerups dotterbolag C. E. Fritzes Bokförlag AB. Genom förvärvet erhölls ej endast ökad andel av läroboksmarknaden i vad avser grundskolan och gymnasieskolan utan även beträffande universitet och högskolor där utbildningsförlaget tidigare ej haft någon försäljning. Per den 1 december 1972 har Allmänna förlaget förvärvat kommunförbundets och Kooperativa förbundets aktier i utbildningsförlaget.

I syfte att belysa läromedelsmarknadens omfattning har läromedelsutredningen redovisat uppskattningar av dels konsumtionen av läromedel, dels läromedelsmarknadens storlek på producentsidan. Årskostnaden för inköp av läromedel har uppskattats till storleksordningen 600 — 700 milj. kr. I propositionen redovisas att statens pris- och kartellnämnd (SPK) studerat läromedelsinköpen i sju kommuner. SPK fann att dessa kommuner under år 1967 köpt läromedel från omkring 650 olika leverantörer. Vid läromedelssektionen hos skolöverstyrelsen (SÖ) finns ett adressregister över sådana företag som uppgett sig vara leverantörer av läromedel. I detta fanns 700 företag upptagna hösten 1971.

Utskottet delar Kungl. Maj:ts uppfattning att samhället inte kan ta över produktionen av läromedel och avstyrker sålunda motionen 1973: 1903 i denna del. En konsekvens av detta ställningstagande måste bli att något särskilt uttalande om fri konkurrens inte kan anses påkallat. Yrkandet härom i motionen 1973: 1907 avstyrks därför. Med hänsyn till vad departementschefen anfört anser utskottet något särskilt uttalande beträffande de samhällsägda läromedelsföretagens prispressande uppgift inte erforderligt, varför motionen 1973: 1905 i denna del bör avslås av riksdagen.

Trots ett generellt sett rikligt utbud på läromedel finns det områden som kännetecknas av en bristsituation. *Produktionsstöd* för att främja produktion inom bristområden är en redan accepterad lösning. Under budgetåret 1972/73 disponerar SÖ 1 milj. kr. för produktionsstöd och ett lika stort belopp har för budgetåret 1973/74 beräknats för ändamålet under anslaget Pedagogiskt utvecklingsarbete inom skolväsendet (UbU 1973: 3). Även universitetskanslersämbetet (UKÄ) disponerar medel för stöd till utveckling av läromedel. Utskottet har inte funnit anledning till erinran mot att ytterligare 700 000 kr. anslås till SÖ:s verksamhetsområde. Detta produktionsstöd bör som Kungl. Maj:t föreslagit få utbetalas från förslagsanslaget Bidrag till driften av grundskolor m. m.

Som ett angeläget led i samhällets insatser på läromedelsområdet ser utskottet statsmakternas satsningar på *forskning och utvecklingsarbete.* Utskottet delar departementschefens uppfattning om vikten av att läromedelsforskningen intensifieras och har inte funnit anledning till erinran eller särskilt uttalande beträffande vad som i propositionen 1973: 76 anförts om läromedelsforskning.

Granskning av läromedel

Granskning av läromedel kan ha olika syften. Den hittillsvarande granskningen genom läroboksnämnden, vilken föreslås bli avskaffad, har karaktären av centralt förval. Sålunda får nu skolstyrelserna för undervisningen i grundskolan och vissa delar av gymnasieskolan anta endast sådana läromedel som finns uppförda på den läroboksförteckning som utarbetats av statens läroboksnämnd. I propositionen föreslås tre former för den framtida läromedelsgranskningen, nämligen praktisk prövning, utprövning och objektivitetsgranskning.

Möjlighet att genomföra *praktisk prövning* av läromedel har funnits sedan år 1948, då läromedelsnämnden och SÖ fick rätt att företa praktisk prövning av läroböcker innan de granskats och förts upp på läroboksförteckningen. *Utprövning* av läromedel avser till skillnad från praktisk prövning undersökning av läromedlet innan detta färdigställs i en definitiv version. SÖ har efter bemyndigande av Kungl. Maj:t gett anvisningar för sådan utprövning. Vidare har läromedelsutredningen efter Kungl. Maj:ts medgivande bedrivit försöksverksamhet med utprövning av s. k. studiesatser eller läromedelspaket.

I propositionen dras upp riktlinjer för den framtida utprövningen och den praktiska prövningen, vilka föreslås införda som reguljära granskningsformer inom skolväsendet. Utskottet har inte funnit anledning till erinran mot vad departementschefen härutinnan anfört och föreslagit. Syftet med såväl utprövning som med praktisk prövning är att få ett mått på läromedlets pedagogiska lämplighet. Uppgifter om hur ett läromedel fungerar i undervisningen är av stort värde för valet av läromedel. Från den utgångspunkten är prövningens och utprövningens uppgift att fastställa i vilken grad olika läromedel ger förutsättningar att i undervisningen arbeta på sådant sätt att sannolikheten blir hög för att uppställda mål skall nås. Härav följer såvitt utskottet kan bedöma att man i prövningsförfarandet särskilt måste iaktta bl. a. att läromedlet såväl i fråga om innehåll som i språkligt och formellt hänseende är avpassat till den förmåga att lära som årskursen i fråga kan förutsättas besitta. Yrkandet i motionen 1973: 1868 beträffande läromedlets inlärningseffekt behöver med hänsyn härtill inte föranleda något riksdagens särskilda uttalande.

Den förutnämnda *objektivitetsgranskningen* innefattar enligt propositionen såväl en bedömning av att läromedlet behandlar innehållet på ett sakligt och allsidigt sätt som en granskning av att läromedlet inte strider mot avsnittet mål och riktlinjer i respektive läroplan. För att ett läromedel i samhällsorienterande ämnen — samhällskunskap, historia, geografi och religionskunskap i grundskolan samt motsvarande ämnen i övriga ifrågavarande skolformer — skall få användas som centralt läromedel måste det enligt förslaget ha godkänts vid objektivitetsgranskning, vilket sålunda innebär att objektivitetsgranskningen blir

obligatorisk i fråga om dessa läromedel. Som ett ytterligare villkor uppställs att producenten registrerar läromedlet som centralt läromedel.

Objektivitetsgranskningen skall anförtros en för ändamålet inom SÖ tillskapad läromedelsnämnd. I fråga om andra centrala läromedel än sådana i samhällsorienterande ämnen ankommer det enligt Kungl. Maj:ts förslag på läromedelsnämnden att fatta avgörande om de skall objektivitetsgranskas eller ej.

Medan sålunda själva granskningen anförtros ett nytt organ, läromedelsnämnden, skall uppgiften att dessförinnan avgöra om läromedlet är centralt eller inte ankomma på ett annat nytt statligt organ — utskottet kommer att använda arbetsnamnet registerorganet — vilket skall ansvara för läromedelsregistrering och läromedelsinformation samt disponera och fördela produktionsstödet inom SÖ:s område.

Handläggningsordningen m. m. har utskottet sökt åskådliggöra i en tablå vilken som bilaga är fogad till detta betänkande.

I motionerna 1973: 1868 och 1973: 1907 erinras om att läromedelsutredningen i sitt betänkande Samhällsinsatser på läromedelsområdet föreslog att all förhandsgranskning skulle slopas. I den sistnämnda motionen framhålls att läromedelsutredningens förslag från många synpunkter är det mest adekvata. Motionärerna, som därtill finner den i propositionen föreslagna förhandsgranskningen — dvs. objektivitetsgranskningen — principiellt tvivelaktig, anser sig endast kunna acceptera att den införs som försöksverksamhet. I motionen 1973: 1868 däremot önskas bestämmelser som skapar garanti för att förhandsgranskningen får en större omfattning.

Utskottet delar departementschefens uppfattning att den nuvarande läroboksgranskningen, som har karaktären av centralt förval, bör slopas. Utskottet kan också dela uppfattningen att det är angeläget att skolstyrelserna (motsvarande) — som skall fatta beslut om val och inköp av läromedel — på ett lämpligt sätt får information om läromedlets överensstämmelse med de objektivitetskrav som ställs upp. När frågor rörande läromedlens objektivitet aktualiserats i den allmänna debatten har det, som departementschefen anför, i allmänhet varit fråga om läromedel i samhällsorienterande ämnen. Med hänsyn till att frågan om ett läromedel uppfyller uppställda objektivitetskrav eller inte är särskilt viktig och samtidigt särskilt svårbesvarad när det gäller de samhällsorienterande ämnena har utskottet ansett sig böra biträda Kungl. Maj:ts förslag om obligatorisk objektivitetsgranskning. Utskottet anser att riksdagen i anledning av motionen 1973: 1907 som sin mening bör ge till känna för Kungl. Maj:t att riksdagen efter lämplig tidpunkt förväntar en redogörelse för utfallet av objektivitetsgranskningen.

I fråga om läromedel i andra ämnen än de samhällsorienterande kommer som förut angetts objektivitetsgranskning att göras på läromedelsnämndens eget initiativ eller om nämnden efter ansökan om gransk-

ning finner sådan motiverad. Avgörandet kommer alltså att ligga i nämndens hand. Det förutnämnda yrkandet i motionen 1973: 1868 avser en väsentligt vidgad skyldighet för nämnden att efter anmälan ta upp ett läromedel till objektivitetsgranskning. Utskottet anser att nämnden måste ha handlingsfrihet i nu ifrågavarande avseende och kan därför inte biträda det i motionen 1973: 1868 framställda yrkandet.

Frågor om vad objektivitetsgranskningen skall innefatta tas upp i motionerna 1973: 1868 och 1973: 1902. I den förstnämnda motionen framhålls att man vid granskningen av läromedel för lågstadiet skall ta speciell hänsyn till vad elevernas mognadsgrad medger av allsidig belysning. I motionen 1973: 1902 hemställs att riksdagen som sin mening uttalar att läromedelsnämnden skall få i uppdrag att granska alla läromedlen från könsrollssynpunkt.

Den naturliga utgångspunkten för behandling av objektivitetsfrågan är läroplanerna (Lgr 69 respektive Lgy 70). Både Lgr 69, avsnittet Undervisningens innehåll, och Lgy 70, avsnittet Undervisning, slår fast att »undervisningen skall vara objektiv, dvs. saklig och allsidig». Departementschefen framhåller att det vid objektivitetsgranskningen torde bli nödvändigt att utgå från vad som sägs i läroplanerna om undervisningens innehåll och att därefter göra en bedömning av om ett visst läromedel behandlar innehållet på ett sakligt och allsidigt sätt.

I läroplanerna framhålls vissa värderingar som skall styra elevernas attitydbildningar. I detta avseende skall skolan påverka eleverna. Som exempel kan nämnas att läroplan Lgr 69 i könsrollsfrågan säger att skolan skall verka för jämställdhet mellan könen. Andra exempel är inställningen till demokratin och attityden gentemot olika slag av avvikande i samhället. Om den i propositionen 1973: 76 föreslagna objektivitetsgranskningen ges det innehåll som departementschefen förutsatt kommer önskemålen i motionen 1973: 1902 att bli tillgodosedda. Något uttalande om särskild granskning av läromedlen från könsrollssynpunkt synes därför inte erforderligt.

Att särskilt beträffande läromedel för lågstadiet påpeka att man vid objektivitetsgranskningen skall ta speciell hänsyn till vad elevernas mognadsgrad medger av allsidig belysning synes inte påkallat, varför yrkandet härom i motionen 1973: 1868 avstyrks. Beträffande alla läromedel måste självfallet gälla att de skall vara anpassade efter elevens ålder och mognad.

I fråga om *Sveriges Radios skolprogramverksamhet* följer av radiolagen (1966: 755, ändrad senast 1972: 240) att det föreligger ett förbud för myndighet eller annat allmänt organ att i förväg granska eller föreskriva förhandsgranskning och att förbjuda radiosändning eller trådsändning på grund av dess innehåll. Emellertid föreligger beträffande denna verksamhetsgren en skyldighet för Sveriges Radio att samråda med SÖ och UKÄ.

Kungl. Maj:ts ställningstagande beträffande Sveriges Radios utbild-

ningsverksamhet har givit anledning till tre motionsyrkanden. I motionerna 1973: 1868 och 1973: 1905 hävdas att den eterburna undervisningen och de därtill anknytande läromedlen bör vara underkastade samma objektivitetsgranskning som övriga i propositionen behandlade läromedel. I motionen 1973: 1907 yrkas att den organisationskommitté som numera fått i uppdrag att utarbeta vissa följdförslag i anledning av de i propositionen framförda förslagen även skall få i uppdrag att i samråd med radionämndsutredningen utreda frågan om objektivitetsgranskningen av utbildningsprogram i radio och television.

Med hänvisning till radiolagen och då det föreskrivna samrådsförfarandet enligt utskottets mening är till fyllest för att objektivitetskravet skall bli uppfyllt avstyrker utskottet de ifrågavarande yrkandena i motionerna 1973: 1868, 1973: 1905 och 1973: 1907. Som en följd av detta sitt ställningstagande har utskottet funnit sig böra särskilt framhålla vikten av att samma krav skall vara uppfyllda som i fråga om andra läromedel.

Som framgår av det föregående skall objektivitetsgranskningen anförtros en *läromedelsnämnd* inom SÖ. Enligt förslaget i propositionen bör nämnden inrättas den 1 juli 1974. Utskottet, som inhämtat att Kungl. Maj:t uppdragit åt SÖ att efter samråd med utredningen skolan, staten och kommunerna (SSK) överväga frågor rörande den föreslagna nämnden, tillstyrker Kungl. Maj:ts förslag i nu ifrågavarande avseenden. I propositionen förklarar departementschefen sig ha för avsikt att senare föreslå Kungl. Maj:t att i nämnden skall ingå representanter för i första hand allmänna samhällsintressen. I motionerna 1973: 1902 och 1973: 1903 yrkas att riksdagen skall göra uttalande om att i nämnden skall ingå sakkunniga i könsrollsfrågor respektive representation för lärare, elever och vissa organisationer.

Utskottet anser för sin del att anledning saknas för riksdagen att nu göra något särskilt uttalande beträffande läromedelsnämndens sammansättning, varför utskottet avstyrker ifrågavarande yrkanden i motionerna 1973: 1902 och 1973: 1903.

Information om läromedel

I propositionen framhålls att det är angeläget att huvudmännen, som har ansvaret för det praktiska genomförandet av undervisningen i skolorna, får tillgång till en systematisk information om läromedlen. I sådant syfte föreslås som framgår av det föregående att ett *centralt läromedelsregister* skall byggas upp.

Eftersom praktiska erfarenheter, som riksdagen kan grunda sitt ställningstagande på, saknas föreslås i motionen 1973: 1907 att registreringsförfarandet begränsas till tre ämnen och drivs som försöksverksamhet under tre år och därefter underställs riksdagen för slutligt ställningstagande. I motionen 1973: 1868 framförs ett yrkande som syftar till att

registret skall ge information även om vilka granskade läromedel som inte godkänts som centrala läromedel.

Betydelsen av att konsumenterna har tillgång till en adekvat och så långt möjligt uttömmande information om olika förekommande läromedel har understrukits i flera remissyttranden. Den organisationskommitté som aviserats i propositionen och som numera tillkallats har fått i uppdrag att framlägga förslag bl. a. om vilka uppgifter registret bör innehålla. Utskottet anser sig sakna anledning att i detta sammanhang mera i detalj gå in på registerföringen men vill understryka angelägenheten av att uppgifterna i registret är så uttömmande som möjligt. Om läromedel i samhällsorienterande ämnen ej godkänts vid objektivitetsgranskningen skall det inte få tas in i registret som centralt läromedel. Däremot skall det kunna registreras som inte centralt läromedel, och av registerdokumentet bör då framgå att det objektivitetsgranskats med negativt resultat. Beträffande övriga i registret införda läromedel bör framgå huruvida de objektivitetsgranskats eller inte samt resultatet av den eventuella granskningen. I särskild ordning bör registerorganet redovisa vilka objektivitetsgranskade läromedel som inte är intagna i registret och anledning härtill. Utskottet föreslår att riksdagen som sin mening ger Kungl. Maj:t till känna vad utskottet i anledning av motionen 1973: 1868 anfört beträffande registerförfarandet.

Av vad utskottet nu anfört följer att utskottet inte kan biträda yrkandet i motionen 1973: 1907 om att ifrågavarande registerförfarande endast bör införas som försöksverksamhet.

Organisationskommittén har enligt direktiven för sitt uppdrag att lägga fram förslag om organisation och arbetsformer för vad utskottet i det föregående kallat *registerorganet*. Av propositionen framgår att registerorganet, som avses bli inrättat den 1 juli 1974, kommer att ledas av en styrelse. Enligt departementschefens uppfattning bör i styrelsen finnas företrädare för bl. a. kommunerna och utbildningsmyndigheterna. I motionen 1973: 1868 hävdas att styrelsen jämväl bör inrymma företrädare för lärare och målsmän. Med hänsyn bl. a. till att organisationskommitténs arbete inte bör föregripas är utskottet inte berett förorda att riksdagen nu gör något uttalande beträffande styrelsens sammansättning. Motionen 1973: 1868 avstyrks sålunda i denna del.

Vid varje länsskolnämnd finns sedan den 1 juli 1963 en *länscentral för pedagogiska hjälpmedel* (LPH). Dessa centraler har till uppgift att informera om läromedel och deras användning, svara på frågor om läromedel och läromedelsorganisationen, bistå med rådgivning i material- och utrustningsfrågor m. m. Med hänsyn till att det förutnämnda centrala läromedelsregistret kommer att ge en successivt förbättrad läromedelsinformation är LPH enligt departementschefens bedömning inte längre behövliga. I propositionen 1973: 76 föreslås att LPH skall avvecklas med utgången av juni månad 1973.

Frågan om LPH:s fortbestånd tas upp i flera motioner. I motionen 1973:1905 hävdas att LPH även fortsättningsvis bör få handha sin informativa verksamhet. Yrkanden om senareläggning av avvecklingen har förts fram i motionerna 1973: 1903, 1973: 1904 och 1973: 1907. Motionen 1973: 1904 inrymmer dessutom yrkande om tillvaratagande och nyttiggörande av de resurser som finns samlade hos LPH.

Utskottet har genom motionerna blivit övertygat om att LPH inte rimligen bör avvecklas med utgången av juni månad innevarande år. Viss hänsyn bör av staten som arbetsgivare visas den anställda personalen, vartill skäl kan anföras mot att statsmakterna genomför åtgärder som innebär att kommunerna under löpande kommunalt budgetår får ta på sig utgifter för nya uppgifter. Utskottet avstyrker alltså Kungl. Maj:ts förslag vad beträffar tidpunkten för avvecklingen. Utskottet föreslår att riksdagen beslutar att avvecklingen skall genomföras med utgången av juni månad 1974. Härigenom skapas bl. a. möjlighet för SÖ att undersöka hur resurserna som finns samlade hos LPH skall kunna tillvaratas och nyttiggöras på bästa sätt. Då detta måste anses ligga inom SÖ:s ämbetsansvar behöver motionen 1973: 1904 i denna del inte påkalla någon riksdagens åtgärd.

Läromedelskostnad

Huvudmännens läromedelskostnader har stigit kraftigt under den senaste tioårsperioden. Detta har haft flera orsaker, bl. a. skolväsendets starka expansion, läroplansförändringar, den pedagogiska utvecklingens krav på differentierade och specialiserade läromedel samt penningvärdets förändring. Utskottet erinrar om att riksdagen vid olika tillfällen haft anledning att diskutera läromedelspriserna och möjligheterna att dämpa kostnadsökningarna. Ett av läromedelsutredningen framfört förslag om prisövervakning avvisas av departementschefen, då förslaget innebär ett försök att påverka läromedelspriserna först efter det att läromedlen producerats. Enligt departementschefens mening måste åtgärder för att hålla nere priserna sättas in innan ett läromedel produceras. Såsom en konsekvens av detta ställningstagande föreslås i propositionen *försöksverksamhet med anbudsförfarande*. Skulle erfarenheterna av denna försöksverksamhet inte visa sig positiva kan det bli aktuellt att ånyo överväga frågan om priskontroll framhåller departementschefen.

Det föreslagna anbudsförfarandet kritiseras i motionen 1973: 1907. Enligt motionärernas mening kan förfarandet få en ej önskad styrande effekt och även i övrigt motverka det syfte för vilket det börjar tillämpas. I motionen föreslås att riksdagen avvisar förslaget om anbudsförfarande. Ett näraliggande yrkande framställs i motionen 1973: 1868. Motionärerna anser att formerna för försöksverksamheten måste utredas på nytt och att man därvid i första hand skall inrikta sig på läromedel som det råder brist på. En noggrann utvärdering av anbudsförfarandet

måste ske innan det blir permanent framhålls i motionen 1973: 1905, vari dessutom yrkas att frågan om anbudsförfarandet skall införas som en reguljär anordning bör underställas riksdagens prövning. Slutligen föreslås i denna motion att anbudsförfarandet under försöksperioden inte skall ensidigt inriktas på områden där det finns ett överbud av läromedel.

Syftet med att tillämpa ett anbudsförfarande är dels att försöka påverka antalet parallella läromedel, dels att försöka få fram bra läromedel till låga priser. Hur framgångsrik metoden är för att nå dessa syften kan inte avgöras innan den prövats framhåller departementschefen. Även utskottet har funnit det svårt att bedöma möjligheterna att genom ett anbudsförfarande pressa priserna på läromedel. Utskottets tveksamhet bör emellertid inte hindra att man tar till vara en eventuell möjlighet att begränsa huvudmännens kostnader för läromedel. Utskottet anser därför i likhet med departementschefen att anbudsförfarandet bör prövas. Efter erforderlig försöksperiod bör som föreslås i motionen 1973: 1905 försöksverksamheten utvärderas och frågan om statsmakternas deltagande i ett permanent anbudsförfarande underställas riksdagen.

Av propositionen framgår att Kungl. Maj:t avser uppdra åt SÖ att komma in med förslag om hur anbudsförfarandet praktiskt skall genomföras. Utskottet delar uppfattningen som redovisas i propositionen att det är väsentligt att läromedel i ämne eller ämnen som läses av ett stort antal elever utväljs att ingå i försöksverksamheten. Utskottet delar emellertid även motionärernas uppfattning att det är angeläget att försöksverksamheten också inrymmer något ämnesområde som karakteriseras av brist på läromedel.

Utskottet föreslår att riksdagen som sin mening ger Kungl. Maj:t till känna vad utskottet sålunda anfört beträffande det föreslagna anbudsförfarandet.

Läromedelsutredningen har visat hur det *tekniska utförandet* inverkar på kostnaderna för skolböcker. Utredningen har funnit det angeläget att frågan om rationalisering av den tekniska produktionen av tryckta läromedel tas upp till fortsatt behandling. Standardkommittén för grafisk teknik är enligt utredningen ett lämpligt organ för detta arbete. Målet skulle vara att fastställa en svensk standard för läroböcker. Av propositionen framgår att utredningsarbete i enlighet med utredningens förslag initierats. Utskottet förutsätter att resultatet av arbetet på lämpligt sätt kommer att göras tillgängligt för avnämarna. Med hänvisning till det anförda avstyrker utskottet motionen 1973: 1905 i förevarande del.

Frågan om läromedlens tekniska utförande, priser, produktion m. m. behandlas i den under den allmänna motionstiden väckta motionen 1973: 1296. Då syftet med yrkandet i denna motion i väsentliga delar torde ha blivit tillgodosett genom propositionen 1973: 76 och vad ut-

skottet i anledning av denna anfört och föreslagit synes motionen inte behöva föranleda någon riksdagens åtgärd. Med anledning av motionen vill utskottet erinra om att granskning av läromedelspriserna företas av SPK som ett led i SPK:s ordinarie verksamhet.

Fria läromedel

Utbildningsutskottet anförde i sitt betänkande 1972: 26 i anledning av vid 1972 års riksdag väckta motioner angående *tillhandahållande av fria läromedel* åt elever i grundskolan att utskottet delade motionärernas uppfattning att det genom den snabba utvecklingen på läromedelsområdet inte är lika lätt som förut att definiera t. ex. begreppen »egentliga läroböcker» och »vissa läroböcker och läseböcker» i 2 kap. 27 § skolstadgan och erinrade om att eleverna skall erhålla de förstnämnda böckerna som gåva och de sistnämnda som lån. Utskottet fann vidare att den andel läromedel som eleverna erhåller som gåva fortsättningsvis bör vara oförändrad jämfört med tidigare praxis. Med hänsyn till de olägenheter som visat sig följa av påtalad oklarhet i skolstadgan var det emellertid enligt utskottets mening angeläget att det ifrågavarande andra stycket i paragrafen utformas så att det — inom ramen för vad som sägs i första stycket — ger kommunerna större frihet att avgöra vilka läromedel som skall lämnas som gåva respektive lån till eleverna i grundskolan. Riksdagen beslöt på utskottets förslag att ge Kungl. Maj:t till känna vad utskottet sålunda anfört om 2 kap. 27 § skolstadgan.

Fråga om beslutskompetens och beslutsordning beträffande tillhandahållande av läroböcker i grundskolan har därefter behandlats i justitieombudsmännens ämbetsberättelse till 1973 års riksdag. JO delar där utskottets uppfattning att det påtalade stycket i 27 § inte är så utformat att det i dagens läge ger den ledning som behövs för gränsdragningen mellan vilka läro- och läseböcker som kommun skall vara skyldig att tillhandahålla som gåva och vilka läro- och läseböcker som kommun skall få tillhandahålla som lån. Då riksdagen redan anmält behovet av författningsändring hos Kungl. Maj:t ansåg sig JO ej behöva göra särskild framställning om en sådan.

Med erinran om utbildningsutskottets nämnda betänkande påpekar departementschefen i den ifrågavarande propositionen 1973:76 att bestämmelserna i skolstadgan är ett bland flera medel att nå målet att ge möjlighet till utbildning oberoende av ekonomisk bakgrund. Han har emellertid kommit till slutsatsen att man bör kunna mjuka upp de nuvarande tämligen svårtolkade bestämmelserna i syfte att ge kommuner större frihet att själva avgöra vilka läromedel eleverna i grundskolan bör få behålla egna exemplar av. Bestämmelserna avses få en sådan utformning att eleverna som egna exemplar, dvs. som gåva, i varje ämne får minst ett läromedel vilket ger en allmän överblick över det huvudsakliga kursinnehållet i ämnet. Undantag bör dock göras för i första hand mu-

sik, teckning, slöjd och gymnastik. De nya reglerna föreslås gälla fr. o. m. den 1 juli 1973.

Invändningar beträffande de i propositionen föreslagna undantagen görs i motionerna 1973: 1837, 1973: 1868, 1973: 1869, 1973: 1905, 1973: 1906 och 1973: 1907. Undantag beträffande gymnastik accepteras i motionen 1973: 1868 och beträffande gymnastik och slöjd i motionen 1973: 1905. Övriga motionärer motsätter sig föreslagna undantag. De nya bestämmelserna bör enligt motionen 1973: 1907 inte träda i kraft förrän den 1 juli 1974.

Utskottet kan inte dela departementschefens uppfattning att från gåvoskyldigheten generellt skall undantas musik, teckning, slöjd och gymnastik. Utskottet föreslår att riksdagen biträder Kungl. Maj:ts förslag om fria läromedel med den ändringen att elev i grundskolan skall som gåva få minst ett läromedel, vilket ger en allmän överblick av det huvudsakliga kursinnehållet i ämnet, i varje ämne där sådant läromedel förekommer. Då ett läromedel ofta nog endast är avsett för en viss årskurs eller ett visst stadium kommer eleven under genomgången av grundskolan att ha rätt till mer än ett centralt läromedel i ett och samma ämne. Utskottet föreslår med tillstyrkan av motionen 1973: 1907 i denna del att författningsändringen genomförs per den 1 juli 1974.

Samtidigt med att kommunerna ges ökad handlingsfrihet när det gäller formerna för tillhandahållande av fria läromedel är enligt motionen 1973: 1328 en *precisering av begreppet lån* angelägen så att inte den ökade möjligheten för kommunerna att välja lånevägen i praktiken går ut över barn med mindre välsituerade föräldrar. Allt material måste finnas i så många exemplar att eleverna verkligen kan få tillgång till de läromedel de önskar. Ett med detta yrkande näraliggande yrkande har framställts i motionen 1973: 1870, i vilken pekas bl. a. på vikten av att eleven får sådan dispositionsrätt över läromedlet att han får möjlighet att fördjupa sig i ett avsnitt om han så önskar liksom även möjlighet att ta igen vad han på grund av sjukdom eller annan orsak ej har kunnat inhämta.

När läromedlen ges eleverna som lån kan de lämnas ut till eleverna och återkrävas efter det att de moment i läroplanen läromedlet i fråga svarar mot har gåtts igenom. De kan också lämnas ut till eleverna för en lektion i sänder och samlas in igen efter lektionens slut. Denna form av disposition kan dock inte gärna betraktas som lån. För övrigt torde den senare metoden i allmänhet tillämpas i skolorna endast beträffande de läromedel som tillhandahålls eleverna i form av bredvidläsningsböcker.

Utskottet, som nyss redovisat sitt ställningstagande beträffande gåvoböcker, utgår från att Kungl. Maj:t utan särskilda uttalanden från riksdagen kommer att medverka till att erforderliga preciseringar sker och anvisningar utfärdas beträffande fria läromedel. Som följd härav anser utskottet att förevarande yrkanden i motionerna 1973: 1328 och 1973: 1870 inte bör föranleda någon riksdagens ytterligare åtgärd.

Skolbibliotek

I 2 kap. 24 § skolstadgan (1971: 235) föreskrivs att skolenhet, i vilken ingår grundskola eller gymnasieskola, skall ha bibliotek och annan utrustning som behövs för en tidsenlig utbildning. Skolchefen skall främja verksamheten inom *skolornas bibliotek* och verka för att lämpliga läromedel för utbildningen anskaffas och används (11 kap. 9 § skolstadgan). Det åligger rektor (12 kap. 8 § och 13 kap. 8 § skolstadgan) att ha tillsyn över institutioner, bibliotek och andra hjälpmedel för utbildningen samt sörja för att dessa används på lämpligt sätt.

På senare år har skolbibliotekens ställning förändrats genom att deras litteratur numera betraktas som en del av läromedelsbeståndet samtidigt som dessa bibliotek i vidgad omfattning samordnas med folkbiblioteken. Med erinran om redovisade föreskrifter i skolstadgan och vederbörandes ansvar för att skolbiblioteken i kommunens skolenheter utformas i enlighet med läroplanernas anvisningar avstyrker utskottet yrkandet i motionen 1973: 1334.

Hemställan

Utskottet hemställer

1. att riksdagen beträffande läromedelsproduktionen med bifall till propositionen 1973: 76 och med avslag på motionerna 1973: 1903, 1973: 1905 och 1973: 1907 i denna del godkänner i propositionen förordade riktlinjer för samhällsinsatser,
2. att riksdagen medger att förslagsanslaget Bidrag till driften av grundskolor m. m. under åttonde huvudtiteln får tas i anspråk under budgetåret 1973/74 för produktionsstöd avseende läromedel,
3. att riksdagen beträffande praktisk prövning och utprövning av läromedel med bifall till propositionen 1973: 76 och med avslag på motionen 1973: 1868 i denna del godkänner i propositionen förordade riktlinjer,
4. att riksdagen beträffande anordnande av objektivitetsgranskning av läromedel i samhällsorienterande ämnen med bifall till propositionen 1973: 76 och med anledning av motionen 1973: 1907 i denna del som sin mening ger Kungl. Maj:t till känna vad utskottet anfört beträffande redogörelse för riksdagen,
5. att riksdagen beträffande anordnande av objektivitetsgranskning av läromedel i andra ämnen än de samhällsorienterande med bifall till propositionen 1973: 76 och med avslag på motionen 1973: 1868 i denna del godkänner i propositionen förordade riktlinjer,
6. att riksdagen beträffande granskning av Sveriges Radios skol-

programverksamhet med bifall till propositionen 1973: 76 och med avslag på motionerna 1973: 1868, 1973: 1905 och 1973: 1907 i denna del godkänner vad som förordats i propositionen,

7. att riksdagen beträffande central granskning i övrigt med bifall till propositionen 1973: 76 och med avslag på motionerna 1973: 1868 och 1973: 1902 i denna del godkänner i propositionen förordade riktlinjer,
8. att riksdagen beträffande inrättande av en läromedelsnämnd med bifall till propositionen 1973: 76 och med avslag på motionerna 1973: 1902 och 1973: 1903 i denna del godkänner i propositionen förordade riktlinjer för nämndens verksamhet m. m.,
9. att riksdagen beträffande information om läromedel genom central registrering med bifall till propositionen 1973: 76 och med avslag på motionen 1973: 1907 i denna del som sin mening ger Kungl. Maj:t till känna vad utskottet anfört i anledning av motionen 1973: 1868,
10. att riksdagen med bifall till propositionen 1973: 76 och med avslag på motionen 1973: 1868 i denna del godkänner att en central myndighet för läromedelsinformation med i propositionen angivna uppgifter inrättas den 1 juli 1974,
11. att riksdagen beslutar att statens läroboksnämnd skall upphöra vid utgången av juni 1974,
12. att riksdagen med anledning av propositionen 1973: 76 och motionerna 1973: 1903 och 1973: 1907 i denna del samt med bifall till motionen 1973: 1904 och med avslag på motionen 1973: 1905, sistnämnda båda motioner i motsvarande del, beslutar att länscentralerna för pedagogiska hjälpmedel skall avvecklas vid utgången av juni 1974,
13. att riksdagen beträffande resurserna hos länscentralerna för pedagogiska hjälpmedel avslår motionen 1973: 1904 i denna del,
14. att riksdagen beträffande försöksverksamhet med anbudsförfarande med bifall till propositionen 1973: 76 och med avslag på motionen 1973: 1907 i denna del beslutar om sådan verksamhet samt som sin mening ger Kungl. Maj:t till känna vad utskottet i anledning av motionerna 1973: 1868 och 1973: 1905 anfört om försöksverksamheten,
15. att riksdagen beträffande läromedlens tekniska utförande m. m. avslår motionen 1973: 1296 samt motionen 1973: 1905 i denna del,
16. att riksdagen beträffande tillhandahållande av fria läromedel med anledning av propositionen 1973: 76 och motionerna 1973: 1868 och 1973: 1905 i denna del samt med bifall till motionerna 1973: 1837, 1973: 1869, 1973: 1906 och 1973: 1907, sistnämnda motion i motsvarande del, beslutar godkänna de riktlinjer för

tillhandahållande av fria läromedel åt elever i grundskolan fr. o. m. den 1 juli 1974 som utskottet förordat,

17. att riksdagen beträffande precisering av begreppet lån avslår motionerna 1973: 1328 och 1973: 1870,
18. att riksdagen beträffande urvalet av böcker till skolornas bibliotek avslår motionen 1973: 1334.

Stockholm den 10 maj 1973

På utbildningsutskottets vägnar
STIG ALEMYR

Närvarande vid ärendets slutbehandling: herrar Alemyr (s), Wikström (fp), Mårtensson (s), Richardson (fp), Nordstrandh (m), Wiklund i Härnösand (s), Elmstedt (c), Gustafsson i Barkarby (s), fru Gradin (s), herr Johansson i Skärstad (c), fru Sundberg (m), herrar Berndtson i Linköping (vpk), Sundgren (s), Svensson i Kungälv (s) och Karlsson i Mariefred (c).

Reservationer

1. beträffande *läromedelsproduktionen*

a. av herr Berndtson i Linköping (vpk) som anser

dels att den del av utskottets yttrande som på s. 6 börjar med »Svenska Utbildningsförlaget» och på s. 7 slutar med »av riksdagen» bort ha följande lydelse:

Läromedelsutredningen konstaterar i sitt betänkande att utvecklingen mot större företagsenheter är ett utmärkande drag för läromedelsmarknaden. Sedan utredningen avlämnat sitt betänkande har en utveckling mot större enheter fortsatt. En fortsatt maktkoncentration av detta slag är enligt utskottets mening oacceptabel, då läromedelsmarknaden helt domineras av privata företag. Den nuvarande utvecklingen mot privata företag som får en monopolställning måste motarbetas.

Utskottet anser inte att de i propositionen föreslagna åtgärderna är ägnade att på ett effektivt sätt uppfylla mycket blygsamma krav i vad det gäller att begränsa den privata dominansen på läromedelsområdet. Först genom en statlig läromedelsproduktion kan man enligt utskottets mening få garantier för att de samhälleliga kraven på läromedel blir tillgodosedda. Med bifall till yrkandet i motionen 1973: 1903 föreslår utskottet att riksdagen begär en utredning om statlig läromedelsproduktion. Av detta ställningstagande följer att utskottet inte kan biträda motionen 1973: 1907 i vad den avser fri konkurrens. Något särskilt uttalande i

anledning av förevarande yrkande i motionen 1973: 1905 anser utskottet inte bör göras.

dels att utskottets hemställan under 1 bort ha följande lydelse:

1. att riksdagen beträffande läromedelsproduktionen i anledning av propositionen 1973: 76 och med bifall till motionen 1973: 1903 i denna del samt med avslag på motionerna 1973: 1905 och 1973: 1907 i motsvarande del som sin mening ger Kungl. Maj:t till känna vad utskottet anfört beträffande utredning om statlig läromedelsproduktion,

b. av herrar Wikström (fp), Richardson (fp), Nordstrandh (m) och fru Sundberg (m) som anser

dels att den del av utskottets yttrande som på s. 6 börjar med »Svenska Utbildningsförlaget» och på s. 7 slutar med »av riksdagen» bort ha följande lydelse:

Såväl läromedelsutredningen som departementschefen avvisar tanken på att staten ensam skall svara för all produktion av läromedel. Utskottet kan oreserverat ansluta sig till ställningstagandet och avstyrker som en följd härav yrkandet i motionen 1973: 1903 om utredning beträffande statlig läromedelsproduktion.

Som framgår av vad utskottet inledningsvis anfört bildades Svenska Utbildningsförlaget AB år 1969. Den s. k. publiceringskungörelsen (ämbetsskrivelse den 27 juni 1969) ålägger utbildningsmyndigheter och utbildningsinstitutioner att anlita Utbildningsförlaget »vid framställning och utgivning av publikation, blankett eller annat tryckalster samt audivisuellt material» om kostnaderna för framställningen beräknas överstiga 1 000 kr. Utbildningsförlagets förmånsställning kan enligt utskottets mening inte accepteras i en situation där det gäller att genom fri konkurrens nå fram till så låga priser som möjligt på läromedlen. Utskottet anser därför att utskottet bör göra det i motionen 1973: 1907 begärda uttalandet om fri konkurrens på lika villkor mellan enskilda, kooperativa och statliga förlag. Däremot synes något särskilt uttalande i anledning av förevarande yrkande i motionen 1973: 1905 inte erforderligt då departementschefen understryker betydelsen av olika statliga engagemang för att främja lägre priser på läromedel. Såvitt utskottet kan finna måste det vara en väsentlig uppgift för de samhällsägda läromedelsföretagen att söka få fram läromedel som sänker kostnaderna för samhället.

dels att utskottets hemställan under 1 bort ha följande lydelse:

1. att riksdagen beträffande läromedelsproduktionen med bifall till propositionen 1973: 76 och med avslag på motionerna 1973: 1903 och 1973: 1905 i denna del godkänner i propositio-

nen förordade riktlinjer för samhällsinsatser samt med bifall till motionen 1973: 1907 i motsvarande del som sin mening ger Kungl. Maj:t till känna vad utskottet anfört om fri konkurrens på lika villkor mellan enskilda, kooperativa och statliga förlag,

2. beträffande *objektivitetsgranskning* av herr Nordstrandh (m) och fru Sundberg (m) som anser

dels att den del av utskottets yttrande som på s. 9 börjar med »I fråga» och på s. 10 slutar med »framställda yrkandet» bort ha följande lydelse:

I fråga om läromedel i andra ämnen än de samhällsorienterande skall objektivitetsgranskning göras endast om läromedelsnämnden finner det motiverat. Avgörandet i denna fråga kommer alltså helt att ligga i nämndens hand.

Utskottet delar den uppfattning om förstärkt möjlighet att få läromedel granskade som kommit till uttryck i motionen 1973: 1868. Har registerorganet vid sin prövning funnit att ett läromedel är vad som i propositionen anges som centralt läromedel bör det enligt utskottets mening föreligga skyldighet för läromedelsnämnden att efter anmälan uppta ifrågavarande centrala läromedel till objektivitetsgranskning. Utskottet föreslår att riksdagen som sin mening ger denna uppfattning till känna för Kungl. Maj:t.

dels att utskottets hemställan under 5 bort ha följande lydelse:

5. att riksdagen beträffande anordnande av objektivitetsgranskning av läromedel i andra ämnen än de samhällsorienterande i anledning av propositionen 1973: 76 och motionen 1973: 1868 i denna del som sin mening ger Kungl. Maj:t till känna vad utskottet anfört,

3. beträffande *Sveriges Radios skolprogramverksamhet* av herrar Wikström (fp), Richardson (fp), Nordstrandh (m), Elmstedt (c), Johansson i Skärstad (c), fru Sundberg (m) och herr Karlsson i Mariefred (c) som anser

dels att den del av utskottets yttrande på s. 11 som börjar med »Med hänvisning» och slutar med »andra läromedel» bort ha följande lydelse:

Enligt utskottets mening kan inte några skäl åberopas för att Sveriges Radios skolradio- och skol-tv-program med tillhörande material skall ha en prioriterad ställning. Den återburna utbildningen förväntas successivt få en ökad omfattning.

Utskottet anser att riksdagen bör besluta att för nämnda material som trycks skall gälla samma bestämmelser som för andra i propositionen 1973: 76 behandlade läromedel.

Vad därefter beträffar det eterburna programutbudet anser utskottet att det bör uppdras åt organisationskommittén att i samråd med den nyligen tillsatta radionämndsutredningen överväga och framlägga förslag om på vilket stadium objektivitetsgranskning av de samhällsorienterande programmen skall ske och vilket organ som bör omhänderha granskningen.

dels att utskottets hemställan under 6 bort ha följande lydelse:

6. att riksdagen beträffande Sveriges Radios skolprogramverksamhet

a. med avslag på propositionen 1973: 76 samt med bifall till motionerna 1973: 1868 och 1973: 1905 i denna del och med anledning av motionen 1973: 1907 i motsvarande del beslutar att Sveriges Radios tryckta läromedel skall underkastas samma centrala granskning som skall ske beträffande övriga läromedel,

b. med bifall till motionen 1973: 1907 i denna del och i anledning av motionen 1973: 1868 i motsvarande del som sin mening ger Kungl. Maj:t till känna vad utskottet anfört beträffande utredning av frågan om granskning av eterburna skolprogram,

4. beträffande *läromedelsnämndens sammansättning* av herr Berndtson i Linköping (vpk) som anser

dels att den del av utskottets yttrande på s. 11 som börjar med »Utskottet anser» och slutar med »och 1973: 1903» bort ha följande lydelse:

För att skapa bättre förutsättningar för alternativa och kritiska inslag till de dominerande borgerliga värderingarna att göra sig gällande i läromedelsnämndens arbete bör i denna ingå representanter för lärare, elever, fackliga och politiska organisationer samt studieorganisationer. Utskottet utgår från att härigenom kommer att bli tillgodosett också kravet på att nämnden kommer att inrymma ledamöter som är särskilt sakkunniga i könsrollsfrågor. Vad utskottet sålunda i anledning av förevarande yrkanden i motionerna 1973: 1902 och 1973: 1903 anfört om läromedelsnämndens sammansättning bör riksdagen ge Kungl. Maj:t till känna som sin mening.

dels att utskottets hemställan under 8 bort ha följande lydelse:

8. att riksdagen beträffande inrättande av en läromedelsnämnd med bifall till i propositionen 1973: 76 förordade riktlinjer för nämndens verksamhet som sin mening ger Kungl. Maj:t till känna vad utskottet med bifall till motionen 1973: 1903 i denna del och i anledning av motionen 1973: 1902 i motsvarande del anfört om läromedelsnämndens sammansättning,

5. beträffande *centralt läromedelsregister* av herrar Wikström (fp), Richardson (fp), Elmstedt (c), Johansson i Skärstad (c) och Karlsson i Mariefred (c) som anser

dels att den del av utskottets yttrande på s. 12 som börjar med »Betydelsen av» och slutar med »som försöksverksamhet» bort ha följande lydelse:

Betydelsen av att konsumenterna har tillgång till en adekvat och så långt möjligt uttömmande information om olika förekommande läromedel har understrukits i flera remissyttranden. Den förutnämnda organisationskommittén har fått i uppdrag att framlägga förslag om vilka uppgifter registret bör innehålla m. m. Registerförslaget sådant som det presenterats i propositionen inger utskottet betänkligheter. Även om organisationskommitténs förslag måste förväntas komma att innebära betydelsefulla förbättringar i förhållande till vad som föreslagits i propositionen känner utskottet viss tvekan om registret kan komma att få den betydelse för avnämarna som avsetts. Det är emellertid angeläget att detta spörsmål allvarligt prövas, och utskottet vill därför inte motsätta sig att registerförfarandet införs som försök under en treårsperiod och därefter underställs riksdagen för slutligt ställningstagande. Då det är angeläget att organisationen under försöksperioden blir så begränsad som möjligt synes försöksverksamheten böra omfatta endast tre ämnen. Utskottet tillstyrker sålunda motionen 1973: 1907 i denna del. Härav följer att utskottet inte är berett tillstyrka förslaget i motionen 1973: 1868 om en i förhållande till Kungl. Maj:ts förslag ökad registrering av uppgifter om läromedel.

dels att utskottets hemställan under 9 bort ha följande lydelse:

9. att riksdagen beträffande information om läromedel genom central registrering i anledning av propositionen 1973: 76 och med bifall till motionen 1973: 1907 i denna del samt med avslag på motionen 1973: 1868 i motsvarande del beslutar om försöksverksamhet i enlighet med vad utskottet förordat,

6. beträffande *försöksverksamhet med anbudsförfarande*

a. av herrar Wikström (fp) och Richardson (fp) som anser

dels att den del av utskottets yttrande på s. 14 som börjar med »Syftet med» och slutar med »föreslagna anbudsförfarandet» bort ha följande lydelse:

Enligt den skiss som i propositionen redovisats för anbudsförfarandet skall det gå till så att man i en första etapp begär in anbud »som omfattar kostnaderna för dels att utveckla läromedlet — — —, dels produktion av en viss begränsad upplaga av läromedlet, dels att utpröva läromedlet på konstruktionsstadiet». Bland inkomna anbud skall sedan några utses för fortsatt prövning bl. a. med utgångspunkt i priset. Av de sålunda utvalda skall slutligen väljas det eller de som visar sig bäst från pedagogisk synpunkt. I en andra etapp läggs en beställning ut hos

producenten (-erna) på det antal exemplar som kommunerna förklarar sig villiga att köpa.

Enligt utskottets mening måste allvarligt ifrågasättas om det är möjligt att genom anbudsförfarandet uppnå lägre läromedelskostnader. Förfarandet förutsätter att ett antal producenter skulle vara beredda att investera betydande belopp i ett långvarigt och kostsamt utvecklingsarbete i produktion av den upplaga som krävs för en utprövning som erfarenhetsmässigt är ganska kostsam. Alla dessa kostnader skulle förlagen ta på sig för att få antaget bara ett av de läromedel som skall konkurrera om att antas för användning i skolorna. För de förlag som inte får sina läromedel antagna måste kostnaderna täckas på andra håll i verksamheten, vilket normalt innebär höjda läromedelspriser. Därmed har hela anbudsförfarandet motverkat sitt eget syfte. För mindre förlag med begränsad tillgång till riskvilligt kapital innebär förfarandet att man riskerar att snabbt slås ut från marknaden.

Möjligheterna att utveckla och sälja läromedel vid sidan av ett fullt utbyggt anbudssystem måste bedömas bli små. Därmed kommer förlagens möjligheter att utveckla och producera läromedel de facto att bli helt beroende av SÖ, vilket skapar möjligheter för styrning och gynnande av vissa förlagstyper. De grundläggande idéerna bakom anbudsförfarandet är också diskutabla. Strävan är att begränsa antalet parallella läromedel i varje ämne — i extremfallet skall det finnas ett läromedel i varje ämne. Det innebär en begränsning av den valfrihet som lokala ämnes- och stadiekonferenser, läromedelskommittéer och skolstyrelser hittills haft. Om modellen med anbudsförfarande genomförs på bred basis riskerar dessa att förlora sitt egentliga inflytande över läromedelsvalet.

Utskottet kan inte finna att anbudsförfarandet kommer att förbättra situationen för de undervisningsämnen som i dag lider brist på läromedel. Dessa ämnens problem torde kunna lösas endast genom ökat produktionsstöd.

Mot bakgrund av det anförda har utskottet funnit sig böra föreslå att någon försöksverksamhet med anbudsförfarande inte startas.

dels att utskottets hemställan under 14 bort ha följande lydelse:

14. att riksdagen beträffande försöksverksamhet med anbudsförfarande med bifall till motionen 1973: 1907 och med avslag på propositionen 1973: 76 samt motionerna 1973: 1868 och 1973: 1905 i denna del beslutar uttala att sådan försöksverksamhet inte bör komma till stånd,

b. av herr Nordstrandh (m) och fru Sundberg (m) som anser

dels att den del av utskottets yttrande på s. 14 som börjar med »Syftet med» och slutar med »föreslagna anbudsförfarandet» bort ha följande lydelse:

Utskottet är ense med departementschefen om angelägenheten av att alla möjligheter att begränsa läromedelskostnaderna tillvaratas. Ett anbudsförfarande som utformas så som skisserats i propositionen torde emellertid få motsatt effekt. Läromedelsproducenterna kommer att belastas med nya kostnader, för vilka avnämarna slutligt får svara. Med hänsyn till det anförda kan utskottet inte ansluta sig till det förslag om anbudsförfarande som presenterats i propositionen 1973: 76. Kungl. Maj:ts förslag i denna del avstyrks sålunda av utskottet.

Utskottet anser i likhet med motionen 1973: 1868 att det i propositionen angivna syftet med ett anbudsförfarande bör uppnås om man får fram ett anbudsförfarande som inte får negativa kostnadseffekter under produktionsskedet. Formerna för en försöksverksamhet med anbudsförfarande bör i lämplig ordning utredas och därefter ånyo underställas riksdagen för prövning. Förutom att anbudsförfarandet bör vara så utformat att det inte automatiskt ökar produktionskostnaderna bör det nya förslaget till anbudsförfarande gynna tillkomsten av läromedel för undervisningsämnen som lider brist på läromedel. Dessa ämnens särskilda intresse bör sålunda förutom genom produktionsstöd kunna tillvaratas genom ett lämpligt utformat anbudsförfarande.

dels att utskottets hemställan under 14 bort ha följande lydelse:

14. att riksdagen beträffande försöksverksamhet med anbudsförfarande med bifall till motionerna 1973: 1868 och 1973: 1907 i denna del samt i anledning av propositionen 1973: 76 och motionen 1973: 1905 i motsvarande del som sin mening ger Kungl. Maj:t till känna vad utskottet anfört angående utredning om anbudsförfarande,

HANDLÄGGNINGSORDNING

